

ЁШЛАРНИНГ БАДИИЙ - ЭСТЕТИК ТАФАККУРИНИ КУЧАЙТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Тошкент тиббиёт академияси

педагогика фанлари номзоди, доцент:

Худоёрова Ойсоат Келдиёровна

Тиббий профилактика ва жамоат саломатлиги,

экология атроф муҳит муҳофазаси ва кимё факультети

Бешимова Дилафрўз Исломовна

304-гуруҳ талабаси

Сайитмуратов Нодиржон Боймурот ўгли

402-А гуруҳ талабаси

Аннотация: ёшларнинг тафаккур мустақиллиги, бадиий эстетик диди ва юксак дунёқарашини кучайтиришнинг ўзига хос йўллари, усуллари, воситалари, шакллари аниқланган. Энг муҳими ёшларнинг интеллектуал, маънавий салоҳияти, ижтмоий фойдали фаолиятларига доир масалалар акс эттирилган.

Калит сўзлар: эстетик тарбия, ақл, илм, дунёқараши, мустақил фикр, тафаккур, гоя, ақлий фаолият, маърифат, интеллектуал салоҳият, фидойилик, ватанпарварлик, фаоллик, комил инсон.

Ёшлар тафаккурининг кенглиги ҳар қандай масала ечимини мустақил ва эркин ҳал эта олишига ёрдам беради. Тафаккур мустақиллиги бўлмаган ёшларнинг фикри суст бўлади. Улар узоқ вақт битта фикрда туриб қоладилар, бирор масаланинг ечимини топишга қийналади, фаол фикрловчи ёшлар эса ҳар қандай мураккаб муҳитда ҳам масаланинг ечимини ҳар жиҳатдан тушуниб, фикр юритади ва дарҳол тўғри хулосага келади. Уларнинг зеҳни ўткир,

қобилияти, фикр юритиши ривожланган бўлади. Шу сабабли бу ёшлар тафаккур мустақиллигига эга бўлгач, ҳар қандай ақлий ишдан завқланадилар, ҳар қандай билимни онгли равишда ўзлаштирадилар ва амалиётга татбиқ эта оладилар. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев «Бугунги кунда «Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт!» деган ҳаётий даъват ҳар биримизнинг, ота-оналар ва кенг жамоатчилик-нинг онги ва қалбидан мустаҳкам ўрин эгаллаган¹» деб таъкидлаб ўтган.

Маълумки, тафаккур тайёр ҳолда юзага келмайди. У борлиқни сезиш, идрок этиш, тушуниш, каби ҳиссий асос орқали содир бўлади. Ҳар қандай билиш жараёни худуди шу ҳиссий асос таъсирида кечади.

Ёшларнинг бадиий - эстетик дидини шакллантириш, уларнинг ҳаёт тўғрисидаги тасаввур ва тушунчаларини кенгайтириш ва чуқур, мукаммал билимга эга бўлиши фақат мустақил ўқиш орқали амалга оширилади. Мустақил фикрга эга бўлишда ҳам мустақил равишда орттирилган билимлар муҳим аҳамият касб этади. Шунга кўра, ёшларни эркин фикрлашга ундаш орқали уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, ижтимоий фойдали фаолият билан шуғулланишларига эришиш муҳим аҳамият касб этади. Чунончи, мустақил фикр юритишга эга бўлган ёшларимиз камол топиб, ўз кучини синаб кўра оладилар. Шунинг учун, таълим-тарбия ишида ёшларнинг ўз-ўзини такомиллаштириш жараёнига кенг ўрин берилмоғи лозим. Чунки, фақат мустақил ўрганиш туфайлигина ижодий фикрлаш ва ҳақиқий билимларни эгаллаш мумкин. Бу борада ёшлар ва уларга давлат ҳамда жамиятнинг муносабати тўғрисида Президентимиз томонидан қуйидаги фикрлар

¹ Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халкимиз билан бирга кураимиз. // Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. - Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2016. -13-б.

бирдирилган: «Ёшларимизнинг мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз²».

Шунга алоҳида эътибор бериш керакки, ёшларнинг мустақил фикр юритиши уларнинг ўз-ўзини англаши, онги, тафаккури шаклланиши асосида бутун хатти-ҳаракатининг онгли равишда тартибга келиши ва ижтимоий муносабатлар доирасига киришишида намоён бўлади. Бу жараёнда ёшларнинг онги ташқи боғлиқликда бир мақсадга қаратилган ҳолда шаклланади. Демак, ёшларда аввало, ҳиссий таъсирчанлик кучайса, сўнгра, идрок этишнинг такомиллашуви юзага келади. Аста-секин тафаккур, диққат, хотира ривожланади ва нарса- ҳодисаларнинг ривожланиши қонуниятларини яхши тушунишига кенг йўл очилади. Бунинг натижасида ёшларнинг амалий ҳаётда мустақиллик кўрсатиши, ўз олдига аниқ вазифаларни қўя олиши, уларни ички иштиёқ билан бажаришни англаши, ўз-ўзини тарбиялаши каби истагининг вудудга келиши кузатилади. Шу тариқа уларнинг мустақил фаолияти, ижодий фаоллигини юзага келтирувчи кўникмалари ҳосил бўлади ва ҳар қандай фаолиятдаги вазифаларни мустақил ҳал этишга интилади. Ёшларнинг шу интилишини ва уларнинг мустақил фаолиятини онгли ва аниқ мақсадни кўзлаб режалаштириш ва йўналтириши шарт ҳисобланади. Бу борада уларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олиш ва турли фаолият юзасидан тушунча, кўрсатма, маслаҳатлар бериш мақсадга мувофиқ бўлади. Айниқса ёшларнинг тафаккур мустақиллигини кучайтиришга доир турли топшириқлар бериш, машқлар

² Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. // Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. - Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2016. -13-б.

бажаришнинг аҳамияти жуда каттадир. Масалан: Ўзбекистон ҳақида фикр изҳор этиш мумкин.

Она - ватанимиз Ўзбекистон заминида яшашимиздан биз ёшлар бахтлимиз. Танимиз қалбимизда шодлик ва руҳий озодликдан яйрайди. Истиклол куёши ўзининг заррин нурларини мустақил Ўзбекистоннинг гуллаган чаманзорларига таратмоқда. Мустақил заминда туғилган гўдак жонажон масканида яйраб, ғурур, ифтихор ила камол топмоқда. Биз бошимизни мағрур тутган ҳолда Ватан ишқида ёниб яшаймиз. Истиклол нурини авайлаб - асраб шу азиз Ватанга қалқон бўламиз. Боболаримиз орзу қилган ва кимгадир армонга айланган бу ҳур кунларда шодон бўлиб, мустақилликнинг қадрига етиб яшаймиз. Темур бобомиз руҳи бизни қўллагай. Аждодларимизнинг матонати ҳеч қачон ўлмайди. Биз уларга доимо содиқ ва вафодор қиз - ўғлонлар бўламиз. Ватан - бизга онадек азиз. Унинг баргини яшнатиб гулзор этамиз. Метин қўрғон бўлиб, тинчлигини сақлаймиз ва ёвлардан ҳимоя қиламиз. Халқимиз ва бутун жаҳон бахт - иқбол истайди ва бир мақсад йўлини кўзлайди. Тинчликнинг ғолиб чиқишига, ҳақиқатнинг енгишига ишонамиз. Шу сабабли инсонларнинг хоҳиши ҳам, ҳаётнинг қонуни ҳам тинчликнинг абадий яшаши, ер юзини гуллайтиб яшнатишдир. Азамат халқимиз ватан ишқида бўлиб, меҳнатда зафарларга эришадилар. Шу сабаб она - заминимизнинг бир қафт тупроғини кўзимизга суриб, элимизга мададкор бўламиз, юртимиз қадрига етамиз. Озод, обод Ватан, тинч фаровон ҳаёт қурмоқдамиз. Энди бутунлай озодмиз. Биз ҳеч кимдан ҳеч қачон кам эмасмиз ва кам бўлмаймиз энди ҳеч қачон ортга қайтиш йўқ. Ватанни асраш улуғ ишимиздир. "Ўзбекистон - ягона Ватан" деган юксак гўзал ҳис - туйғуни онгимиз ва қалбимиздан жонли ҳис этамиз. Бу бизнинг келажакдаги эзгу - ниятларимизни рўёбга чиқаришга имкон беради. Ёшларнинг бу каби фикрлари уларнинг мустақилликни янада чуқурроқ ҳис этишига ёрдам беради. Бундан ташқари ёшларнинг мустақиллик туйғусини кучайтириш мақсадида "Фикрлаш

харитаси"дан фойдаланишнинг аҳамияти каттадир. У ўз ичига асосий тушунча, савол ва белгиларни қамраб олган бўлакчалардан иборатдир. Бундай тушунчалар орасида йўналтирувчи ва аниқловчи саволлар орқали унга мос жавоблар тарзидаги белгилар кўйилади. "Фикрлаш харитаси" ғояларнинг зарурати ва аҳамиятини ихчам кўринишда тартибга келтиради. Таклиф қилинаётган "Фикрлаш харитаси" янги мавзуни тушунтиришда, олинган билимларни мустаҳкамлашда, ўзлаштириш даражасини аниқлашда, баҳолашда ишлатилади. "Фикрлаш харитаси" билан ишлаганда мавзуни бир неча мустақил бўлакларга бўлиш, асосий вазифа ва ҳаракатларни аниқлаш, хилма - хил белгилардан фойдаланиш каби қоидаларга жиддий эътибор берилади. Бу ҳолат ёшларни чуқур фикрлашга ундайди.

Ёшларни ижодий фикрлашга ўргатишда савол ва жавоблар усулларида ҳам фойдаланиш мумкинки, улар қуйидагилардан иборат:

Савол: Инсон тафаккурининг дастлабки шакли нима?

Жавоб: Тушунча.

Савол: Инсон тафаккури нималарни яратади?

Жавоб: Фикрлар, қарашлар, ғоялар ва таълимотларни.

Савол: Инсон тафаккури орқали яратилган ҳар қандай фикр, қараш, мулоҳаза ёки нуқтаи назар ғоя бўла оладими?

Жавоб: Йўқ, бўла олмайди. Фақат энг кучли, таъсирчан, залворли фикрларгина ғоя бўла олади.

Савол: Ғоя нима?

Жавоб: Инсон тафаккурида вужудга келадиган ва унинг маҳсули сифатида ижтимоий характерга эга бўлган, руҳиятга кучли таъсир ўтказиб, жамият ва одамларни ҳаракатга келтирадиган, уларни мақсад муддао сари етаклайдиган фикрга айтилади.

Савол: Ғояларнинг оддий фикрлардан фарқи нимада?

Жавоб: Ғоя шундай қувватки, у инсон ва жамият руҳиятига сингиб,

унинг ички дунёсига кириб боради ва уни ҳаракатга келтирадиган, мақсад сари етакловчи руҳий - ақлий кучга айланади.

Савол: Ғоянинг энг муҳим хусусияти нимада?

Жавоб: Инсон ва жамиятни мақсад сари етаклайдиган, уларни ҳаракатга келтирадиган, сафарбар этадиган куч эканида.

Савол: Ғояларни қандай турларга ажратиш мумкин?

Жавоб: Илмий, диний, фалсафий, ижтимоий-сиёсий, озодлик, мустақиллик, адолат ва ҳаққоният, миллий, умуминсоний, бадий ғоялар ва ҳоказо.

Савол: Бадий ғоялар деганда нимани тушунасиз?

Жавоб: Бадий ғоялар адабиёт ва санъат асарларининг асосий маъно мазмунини ташкил этадиган, ундан кўзланган мақсадга хизмат қиладиган етакчи фикрлардир. Адабиёт ва санъат бадий таъсир воситалари сифатида жуда катта кучга эга бўлиб, миллий ғояни тарғиб этиш, халқнинг онги ва қалбига сингдиришда катта аҳамиятга эгадир.

Савол: Санъатда нима акс этади?

Жавоб: Инсон жасоратининг гўзаллиги, унинг олижаноблиги, фидойилиги акс этади ҳамда ярамас, хунук ҳодисалар, ёвузлик, тубанлик, разиллик фош этилади.

Савол: Санъатдаги гўзаллик қандай ҳолатда юзага келади?

Жавоб: Санъат - табиат ва инсонни ҳаққоний юксак бадий шаклда акс эттирса, юксак ғоялар учун курашса, у гўзал бўлади.

Савол: Халқни бадий-эстетик жиҳатдан тарбиялашда санъатнинг бевосита вазифаси нима?

Жавоб: Давримизга мос ва унинг буюк ғояларига муваффақиятлари даражасида турадиган бадий асарлар яратишдан иборат.

Савол: Санъат гўзалликларини ҳис этиш учун кишида нима бўлиши керак?

Жавоб: Кишида эстетик маданият ва қобилият бўлиши керак.

Савол: Санъаткорона муносабат нима?

Жавоб: Кишининг энг юксак, ижодий рухий ҳолатидир. Ўз ишининг санъаткори бўлишидир.

Савол: Санъаткор асарига бўлган талаб нима?

Жавоб: Ҳаёт ҳақиқатига содиқликдир.

Савол: Санъаткор олдидаги энг муҳим вазифа нима?

Жавоб: Санъат, ҳаёт, гўзаллик ўртасидаги боғлиқликни кучайтириш.

Ёшларнинг ўзи туғилиб ўсган ва камол топган жой, замин, ўлка, санъатига бўлган меҳр-муҳаббати, муносабатларини жонли фикрлар билан ифода этиши уларнинг ижтимоий ва маънавий-ахлоқий хислатлари, фазилатларини юксак даражада намоён бўлишидадир. Ўзбекистоннинг мустақил давлат сифатида мустаҳкамланиши унинг иқтисодий, маънавий, маданий тараққиёти ҳамда фаровон ҳаётга эришиш йўлида тинмай меҳнат қилиши, изланиши ёшларнинг фидойилигидан дарак беради. Айнан шу фидойилик уларнинг ватанга бўлган садоқат ва муҳаббатидан бошланади.

Хулоса шуки, ёшлар келажак фарзандлари сифатида яхши ўқиши ва аъло хулқи, ҳар жиҳатдан баркамол инсон бўлиши учун мустақил ижодий фаолият кўрсатиши керак бўлади. Ёшларнинг онгли равишда таълим олиши уларнинг ўрганаётган материални фаол билиши ва ўзлаштиришига кенг йўл очади. Ёшлар кўпроқ мустақил ишлаганлари сари улар ҳар бир нарсани синчиклаб кузатишга, улар ҳақида тўғри хулосалар чиқаришга ўрганадилар. Ёшлар фан асосларини пухта ўзлаштириши учун юксак савияда фаолият кўрсатиши, мунтазам равишда оммавий ахборот воситалари маълумотлари, материалларидан хабардор бўлиб, ўзининг илмий-амалий тажрибасини такомиллаштириб бориши керак. Бунинг натижасида ёшлар фаолиятида ижобий ўзгаришлар, мустақил ижодий изланиш ва ишлаш малакалари ҳосил бўлади. Дарҳақиқат ҳозирги кунда республикамизнинг барча таълим

муассасаларида ёшларнинг юксак маънавиятли, мустакил ва эркин фикрлаш кўникмасига эга бўлишлари, замонавий илм-фан ютуқларин ипухта ўзлаштиришлари учун барча шарт-шароитлар яратилган. Ҳозрги кундаги асосий вазифа яратилган кенг имкониятлардан унумли фойдаланиб, замонавий ахборот коммуникация воситалари, илғор педагогик технологияларни амалиётга куллаш орқали ёшларда катта ҳажмдаги маълумотларни қабул қилиш, қайта ишлаш, мустакил фикрлаш куникмаларини шакллантириш, аклий-интеллектуал, ижодий қобилиятларини ривожлантириш ва ривожланган демократик давлатлар даражасида, юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юкори малакали мутахассис бўлиб етишишини таъминловчи самарали таълим жараёнини ташкил этишдан иборатдир.

Адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. // Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. - Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2016. -13-б.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. // Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимидаги киришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқ. - Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2016. -13-б.
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1 том. -Тошкент: Ўзбекистон НМИУ, 2017. 85 б. 136